
**KARA DEDE, KEMALİDDİN HALİFE (CUNKİ)1
VE 'İZZİYE HAŞİYESİ**

Dr. Fikret Arslan*

Kanûnî devri (926-974 / 1520-1566) alimlerinden olan Kemaleddin Kara Dede Halife, tahminen h.900 Anadolu'da Sunse nahiyesinde doğmuş, ve gençlik yıllarını Amasya'da geçirmiştir².

Yirmi küsur yaşlarında dericilikle uğraşan Kemaleddin Kara Dede, daha sonra h.926 (1519) yılında Amasya'ya müftü olarak tayin edilen Hatib Kasımoğlu ile aralarında geçen şu hadiseden dolayı mesleğini terk ederek onun hizmetine girmiştir.

Amasya'nın bazı ileri gelenleri yeni tayin edilen müftüye ziyâfet vermektedirler. Kara Dede'nin, bu ziyafet davet olunmadığı halde orada bulunması ve bu arada yemek pişirmek için odun toplanması gerektiğini gören müftü, Kara Dede üzerinde dericilik elbisesi olan, cahil görünümünü, göstererek odun getirmesini istedi.

Kara Dede, müftü'nün kendisini küçümseyerek davranmanın, yegâne sebebi cahillik olduğunu anlayarak, odun toplamaya giderek içinde büyük bir infial hasıl olmuştur. Onlardan uzaklaştıktan sonra bir su kenarına gelerek abdest aldıktan sonra iki rekat namaz kılıp, yüzünü yere sürerek huşu içinde, elini açarak Allah'a (c.c.), cehaletten kurtulması ve ilme sâhip olması için duâ ederek, sonradan taşıyacağı odunları alarak yüzü kanlar içinde geri dönmüştür. Bunu gören

*Selçuk Üniversitesi. Fen Edebiyat Fak.

¹ Kâtib Çelebi, bu zatın Kara Dede diye tanındığını kaydetmektedir. Kâtip Çelebi, Mustafa b. Abdullâh Hacı Halife, Keşf ez-Zunûn 'an Esâmi el-Kutub ve el-Funûn, nşr, Şerafettin Yaltkaya, Kilisli Rifat Bilge, 1941. II. 1139

² H.K. geniş bilgi için bk. Atâî,(Nevî-zâde), Zeyl eş-Şekâ'ik, (Hadâ'ik el-Hakâ'ik fi Tekmilet eş-Şekâ'ik), nşr, Abdülkâdir Özcan, İst, 1409. II. 119-120

topluluktan bir kısmı, ona gülerek, odun toplamaktan meydana geldiğini zannettiler, topluluk dağıldıktan sonra, Kara Dede Hatib Kasımoğlu elini öperek, dericiliği terk edip ve ilme yöneleceğini söyledi. Müftü şöyle cevap verdi: Bu kadar olaylardan sonra mı ilmi talep ediyorsun? İlim, çok çalışmak, uzun zaman istiyor, azimetli ve sadakathı olmak gerekir, özellikle hocasına karşı çok saygılı ve sözünü dinlemek gerekir, sen ise bu kadar zorluğu ve bağlılığı kaldıramazsın. Kara Dede ona çok yalvararak, kabul etmesini sağlayarak, öğretmesine de razı olur. Sabah olunca dükkanını satarak, bir Kur'an-ı Kerim satın alarak ciddi bir şekilde okumaya başlar.

Hocası:

Bu şekilde hocası olan yeni müftü Hatib Kasımoğlu'ya, bağlanan Kara Dede, azimle çalışmaya başlamıştır.

Aldığı Vazifeler:

(935/1528) yılında, Bursa'da Sultan Murad Medresesi'nde müderris olan Aklık Sinan Efendi'nin ders yardımcısı oldu. Bu vazifesini daha sonra aynı şehirde yirmi akçalık Bayezid Paşa medresesinden, sonra sırasıyla Amasya'da yirmibeş akçalık Büyükağa Medresesinde, Tire'de otuz akçalık Kara Kadi medresesinde, ve kırk akçalık Merzifon Sultaniye medresesinde devam ettirdi. (950/1543)'de Diyarbakır'da Hüsre Paşa Medresesinde müderrislik ve müftülük yaptı. Hüsrev Paşa (952 /1545)'de Halep'te inşa ettiği medresedeki tadrîs vazifes ile fetva işlerini müellifimize vermiştir. (957/1550)'de terfi ettirilerek Hoca-zade Kurd Çelebi yerine İznik'te ki Süleymaniye Medresesinde tayin edildi. (965/1557)'de Yemalı Abdi yerine Kefe müftülüğüne yetmiş akçeyle getirildi. Cemaziyel Evvel (971/1563)'de azl olunmuş, tadrîs kürsüsü Mahmud Paşa müderrisi Elezzade'ye verilmişse de kabul etmediğinden, Kemaleddin Kara Dede mevkinde kalmıştır.

Vefatı:

Zilhicce (927/1564)'de yaşlılığı sebebiyle vazifesinden istifâ ederek altmış akçe ile tekaüd olmuş ve (975/1567)'de vefat etmiştir.

Öğrencisi:

Öğrencilerinden imamoğlu diye tanınan Molla Muhyeddin'dir.

Eserleri :

Kemaleddin Kara Dede bu kesif tadrîs faaliyetinin yanı sıra gece gündüz demeden Bursa'da telif ile meşgul olmuştur. Tefsîr, hadîs ilimlerinde geniş bilgiye sâhip idi. Fıkıh sahasında manzûm bir eser yazmıştır. Furu' ve usûl ilimlerinde de bazı risaleleri olduğunu kaynaklar kaydetmektedir. Tabakat al-Nuhat ve diğer ilimlerde resailerini ve ta'likâtleri³ bulunduğunu kaynaklarda görmekteyiz.⁴

³ Bir kitabın açıklanması olarak kenarına veya ayrı bir eser olarak yazılan düşünceler, notlar.(Develioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 1986. S.1233.

Haşîye'ala'l- İzzi :

Eserleri arasında önemli bir yer tutan Haşîya 'ala Şarh 'İzzi az-Zancani5'nin (655/1257), at-Tasrif6 adlı eserine at-Taftazani'nin (791/1388)7, yaptığı şerh için kaleme aldığı bir haşiyedir8. az-Zancani'nin bu eserine h.VII (XIV) yüzyıldan itibaren bir çok şerhler yazılmıştır9.

Bunlar arasında büyük dil ve kelâm âlimi Sa'deddin at-Taftazani'nin ki de bulunmaktadır. at-Taftazani'nin bu şerhi Osmanlı alimlerinin de ilgisini çekmiş ve esere Kemaleddin Kara Dede Halife (Cunki) tarafından bir hâşîye yazılmıştır.

Bu haşiyenin Süleymaniyedeki kütüphânenin bazı bölümlerinde görebildiğimiz nüshaları şunlardır:

Laleli . 3057:

Eser 184 varaktır, yazısı taliktir. (994/1585)'de istinsah edilmiş olup eserin sonunda müellifin tercüme-i hali vardır.

Mehmed Hâfid Efendi . 411:

Eser 166 varak olup, yazısı nesihdir. (999/1590)'da istinsah edilmiştir.

Ayasofya . 4605:

Eser 273 varak olup, yazısı taliktir. (1002/1593)'de Hacı Muhammed b. Mustafa al-Mihalici, tarafından istinsah edilmiştir.

Yazma Bağışlar . 2092:

⁴ Şemseddin Sami, Kâmus el'alâm, 5. 3884; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmâni, I-IV, Matba'a-i Amira, İst, 1308-1311, 4.79; İbn el-İmâd, Ebû el-Felâh 'Abdulhayy el-Hanbelî, Şezerât ez-Zehab fi 'Ahbar men Zeheb, I-VIII, Kahire, 1350-1351, VIII. 374.

⁵ Asıl adı 'İzzuddin Ebû el-Fezâ'il İbrâhim b. 'Abdulvahâb b. 'İmâduddin b. İbrâhim, Hk. bkz.es-Subki, Tabakâtu eş-Şâfi'yye, Dâru el-Ma'rife, Beyrut, ths, V.47-48; Bağdâtî, İsmâil Paşa, Hediyet el-'Arifin, nşr. İbn el-Emin Mahmud Kemal İnal ve Awni Aktuç, İst, 1951, I.12; Kehhâle, 'Omer Rızâ, Mu'cem el-Mu'llifin, Dimeşk, 1957-1960. I. 42. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul Milli Eğitim Basımevi,1979, 13. 525.

⁶ Kâtip Çelebi, a.g.e, II.1139.

⁷ Asıl adı Sa'deddin Mes'ûd b. 'Omer, Hk . bkz. İbn Hacer, ed-Durer el-Kâmine, nşr, 'Abdulvâris Muhammed Ali, Dâr el-Kutub el-'İlmiyye, Beyrut, 1418, V. 214; es-Suyûtî, Buğyet el-Vu'ât, nşr, Muhammed Ebû el-Fazl İbrâhim, Kâhire, 1399, II. 285, İ. A, 12/1. 118-121.

⁸ HK. bk. Kâtip Çelebi, a.g.e, II. 1139; Bursalı, Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I-III, İst, 1333-1346.I. 305; Brockelmann (Carl), Gal: Geschichte dev Arabischen Litterature, I-II, Leiden,1943-1949. I. 283 ; Gal, Supplementband, I-III, Leiden, 1937-1939. 1.497; Kehhâle, 'Omer Rızâ, Mu'cem el-Mu'ellifin Terâcim Musannifi el-Kutub el-'Arabiyye, I-XV, Dimeşk,1957-1960 , VIII, 146.

⁹ C. Brockelman bu esere yazılmış (20) kadar şerhi kaydetmektedir (bk. GAL, I. 283; S, I. 497-498.)

Eser 323 varak olup, yazısı nesihdir. (1028/1618)'de İsmail b. Eyüp tarafından istinsah edilmiştir. Eserin başından bir kaç satır eksiktir.

Nâfi Paşa .1441:

Eser 216 varak olup, yazısı taliktir. (1029/1619)'de istinsah edilmiştir. İki varak fihristine tahsis edilmiştir.

Mihrişâh Sultan . 428:

Eser 153 varak olup, yarısı taliktir. (1049/1639)'de Muhammed Haız-zade tarafından istinsah edilmiştir.

Çelebi Abdullah Efendi. 362:

Eseri 150 varak olup, yazısı taliktir.(1052/1642)'de istinsah edilmiştir. Eserin sonunda müellifin tercüme-i hali vardır.

Yûsuf Ağa . 358:

Eser 141 varak olup, yazısı taliktir (1057/1647)'de Abdusselam b. Abdulhamid tarafından istinsah edilmiştir.

Şehid Ali Paşa . 2546:

Eser 156 varak olup, yazısı taliktir (1067 / 1656)'de Es'ad b. Muhammed Yaver-zade tarafından istinsah edilmiştir.

Hamidiye . 1338:

Eser 150 varak olup, yazısı taliktir (1073/1622)'de mukabelesi tamamlanmıştır. Eserin başında tercüme-i hali vardır.

Laleli . 3056:

Eser 240 varak olup, yazısı taliktir. (1074/1663)'de Mustafa b. Abdurrahman tarafından istinsah edilmiştir. Eserin başında 7 varak fihristine tahsis edilmiştir.

Mehmed Arif-Mehmed Murad . 141:

Eser 143 varak olup, yazısı taliktir (1075/1664)'de Mustafa b. Muhammed Karahisarlı tarafından istinsah edilmiştir.

Laleli. 3058:

Eser 182 varak olup yazısı nesihdir. (1076 /1665)'de istinsah edilmiştir.

Tınovali .1672:

Eser 164 varak olup yazısı nesihdir. (1084/1663)'de, Kasım b. Seyfi tarafından istinsah edilmiştir. Eserin başında tercüme-i hali ve fihristi bulunmaktadır.

Kasideci-Zade. 638:

Eser 184 varaktır; yazısı taliktir. (1094 /1685) istinsah edilmiş olup başta 6 varak eserin fihristine tahsis edilmiştir.

Serez . 3512:

Eser 212 varak olup, taliktir. (1024/1615) de istinsah edilmiştir. Eserin başından 2 varak yıpranmıştır.

Bağdatlı Vehbi Efendi . 1827:

Eser 192 varak olup yazısı taliktir. (1105/1693)'de Ali b. Muhammed el-Kastamoni tarafından istinsah edilmiştir. Eserin başında 6 varak fihristine tahsis edilmiştir.

Hasan Hayri-Abdullâh Efendi. 95:

Eser 91 varak olup yazısı taliktir. (1109 /1697)'de Muhammed b. el-Mustafa tarafından istinsah edilmiştir. Eserin başında fihristi bulunmaktadır.

Hacı Mahmûd Efendi . 6053:

Eser 217 varak olup yazısı taliktir. (1111/1699)'de Mustafa b. Abdurrahman tarafından istinsah edilmiştir. Eserin başında sonradan eklenmiş 7 varak nesih yazı ile yazılmış fihristi bulunmakta olup sonunda müellifin Tercüme-i hali vardır.

Reşid. 934:

Eser 200 varak olup yazısı taliktir. (1129/1716)'da Muhammed b.El-Haci Hamid El-Kefevi tarafından istinsah edilmiştir. Eserin başında 6 varak fihristine tahsis edilmiş olup sonunda müellifin tercüme-i hali bulunmaktadır.

Yazma Bağışlar. 758/1:

Eser 145 varak olup yazısı taliktir. (150/727)'de Muhammed b. Ali tarafından istinsah edilmiştir.

Pertev Paşa. 564 :

Eser 202 varak olup, yazısı nesihtir. (173 /1759)'de istinsah edilmiştir.

Serez. 3515:

Eser 91 varak olup yazısı taliktir. (1200 /1785)'de istinsah edilmiştir.

Bağdatlı Efendi . 1858:

Eser 140 varak olup yazısı nesihtir. (1243/1827)'de el-Hac Muhammed, Mustafa b. Ahmed b. Ahmed el-Kıbrisi tarafından istinsah edilmiştir. eserin fihristi bulunmaktadır.

Servili. 329:

Eser 232 varak olup, yazısı taliktir.

Antalya-Tekellioğlu . 789/1:

Eser mecmuanın (1-146) varakları arasında olup yazısı taliktir. Eserin sonunda müellifin tercüme-i hali bulunmaktadır.

Ayasofya. 4606:

Eser 224 varak olup yazısı taliktir. Eserin başında 8 varak fihristine tahsis edilmiş, olup sonunda müellifin tercüme-i hali vardır.

Hacı Beşir Ağa (Eyüp) 184:

Eser 130 varak olup yazısı nesihtir. Eserin sonunda bir kaç varak eksiktir.

Yozgat. 672 :

Eser 340 varak olup yazısı taliktir.

Kılıç Ali Paşa . 974 :

Eser 162 varak olup yazısı taliktir.

Yazma. Bağışlar. 1241:

Eser 150 varak olup yazısı taliktir.

Zühdü Bey . 621 :

Eser 123 varak olup yazısı taliktir.

Serez . 3511 :

Eser 262 varak olup, yazısının bir kısmı nesih olup diğer bir kısmı taliktir.
Eserin başında 3 varak fihristine tahsis edilmiştir.

Lâleli . 3058 :

Eser eksik olup, 18 varaktır, yazısı nesihtir.

Harput . 449/3 :

Eser eksik olup, 26 varaktır. Yazısı nesihtir.